

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΗ ΜΕ ΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ομιλία του Υπουργού Βιομηχανίας, Ενέργειας, Τεχνολογίας και Εμπορίου

κ. Κ. Σημίτη

στον Ελληνοβρετανικό Σύνδεσμο

13... Ιουλίου 1994

Μόλις πριν από μερικά χρόνια η ψηφιακή τεχνολογία και οι πρώτες εφαρμογές της θα μπορούσαν επαρκώς να χαρακτηρισθούν απλά ως παρακλάδια της ηλεκτρονικής βιομηχανίας. Με αυτήν την έννοια θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί ως μια καινοτομία όχι ουσιαστικά διαφορετική από τις δεκάδες άλλες καινοτομίες στις οποίες βασίστηκε η οικονομική ανάπτυξη του αιώνα μας.

Η εισαγωγή της ψηφιακής τεχνολογίας δεν έθετε, ζητήματα **ποιοτικά** διαφορετικά από αυτά που οι υπάρχουσες οικονομίες και κοινωνικές δομές είχαν απορροφήσει ήδη.

Αλλά με την πάροδο του χρόνου γίνεται ευκρινές ότι σε αντίθεση με άλλες καινοτομίες η ψηφιακή τεχνολογία ή αλλιώς, η τεχνολογία της πληροφορίας θα επηρεάσει αποφασιστικά τις εξελίξεις σε όλους τους κλάδους της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής ακόμη και της ιδιωτικής ζωής.

Από το σημείο εκκίνησης που βρισκόμαστε τώρα, μπορούμε να μαντέψουμε και προς ποιά κατεύθυνση θα είναι ορισμένες από τις αλλαγές που μας αναμένουν. Αλλά η φύση της διαδικασίας οδηγεί στη διαμόρφωση ενός συνεχώς διαφορετικού περιβάλλοντος. Από το 1994 μπορούμε να διακρίνουμε ίσως τις γενικές γραμμές του τοπίου που μας αναμένει σε καμιά όμως περίπτωση τις λεπτομέρειες. Όπως η βιομηχανική επανάσταση απελευθέρωσε την παραγωγή από τους περιορισμούς της μυϊκής δύναμης, έτσι και η ψηφιακή τεχνολογία μπορεί να την απελευθερώσει από τους περιορισμούς που θέτουν οι σημερινές μέθοδοι αντίληψης και ελέγχου. Όπως και τότε το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι μια δραματική αύξηση της παραγωγής και της παραγωγικότητας, αλλά στο πλαίσιο μιας κοινωνίας και οικονομίας ριζικά διάφορης από εκείνης που υπήρχε κατά το σημείο εκκίνησης.

Αυτή είναι η έννοια με την οποία μιλούμε για επανάσταση : Σε μια επανάσταση οι αλλαγές που επέρχονται είναι ριζικές αλλά και εν πολλοίς απρόβλεπτες. Η επανάσταση, στον οικονομικό όπως και στον πολιτικό τομέα έχει πάντοτε ένα άναρχο στοιχείο, αφού η δυναμική της εξαρτάται από την φαντασία και την δημιουργικότητα των πρωταγωνιστών της. Οι ταχείς οικονομικές αλλαγές και ο προγραμματισμός είναι έννοιες συχνά αντιθετικές.

Αυτό είναι και το κεντρικό δίλημμα που αντιμετωπίζουμε όλοι εμείς των οποίων η αποστολή είναι η οργάνωση και διοίκηση της παραγωγικής διαδικασίας. Είτε επιτελούμε το έργο αυτό σε κρατικές υπηρεσίες, είτε σε υπερεθνικούς οργανισμούς είτε σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, πρέπει να συμβιβάσουμε την αποστολή του προγραμματισμού και του ελέγχου με διαδικασίες από την φύση τους άναρχες και αυθόρμητες.

Ετσι το ερώτημα "ποιός είναι ο ρόλος της πολιτικής απέναντι στην ψηφιακή επανάσταση" περιέχει, ως πρώτη δυσκολία, αυτή την αντίφαση. Αν δεχθούμε ότι στις δημοκρατικές κοινωνίες το αντικείμενο της πολιτικής είναι η άσκηση δημόσιας εξουσίας από εκλεγμένους φορείς για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των πολιτών, ατομικών και συλλογικών, οι δυσκολίες πολλαπλασιάζονται, καθώς σε κάθε κοινωνία συχνά συγκρούονται τόσο τα ατομικά συμφέροντα όσο και οι απόψεις για το ποιό είναι το συλλογικό συμφέρον.

Οι διεθνείς πολιτικές εξελίξεις της τελευταίας πενταετίας χαρακτηρίστηκαν από την αποτυχία της πολιτικής των ιδεολογικών δογμάτων. Στις οικονομικές τους διαστάσεις, τα δόγματα αυτά οδήγησαν τις χώρες του απόλυτου κρατικού παρεμβατισμού στα όρια της χρεωκοπίας και τις χώρες των απόλυτων κανόνων της αγοράς σε πρωτοφανή επίπεδα ανεργίας. Είναι πιά σήμερα σαφές ότι το κράτος και η αγορά έχουν ρόλους συμπληρωματικούς. Ανταγωνιστικότητα, ανάπτυξη και απασχόληση, οι στόχοι της Λευκής Βίβλου και της Ευρώπης για τα επόμενα χρόνια, μπορούν να επιτευχθούν και να συνυπάρξουν μόνο με τη συνεργασία του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα.

Ο κύριος στόχος της πολιτικής απέναντι στην ψηφιακή επανάσταση, είναι η δημιουργία της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Δεν είναι τυχαίο ότι η ονομασία αυτή επελέγη για τις σχετικές δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίκεντρο θα είναι ο πολίτης ως μέλος της

κοινωνίας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες στο αντίστοιχο πρόγραμμα δόθηκε η λιγότερο φιλόδοξη τεχνική ονομασία National Information Infrastructure. Είναι χρήσιμο, πριν αναπτυχθεί περισσότερο ο ρόλος της πολιτικής, να απαριθμηθούν συνοπτικά οι κύριες εφαρμογές της ψηφιακής τεχνολογίας στους διάφορους τομείς, όπως τουλάχιστον έχουν σήμερα. Η απαρίθμηση αυτή θα δώσει μια εικόνα της σημασίας του φαινομένου.

1. Στον οικονομικό τομέα, οι εταιρείες ανταλλάσσουν πληροφορίες και κλείνουν συμβόλαια, κάνουν πληρωμές και χρηματιστηριακές πράξεις με ηλεκτρονικό τρόπο, χωρίς την αυτοπρόσωπη παρουσία φυσικών προσώπων. Αναπτύσσονται βάσεις δεδομένων με εξειδικευμένες επιστημονικές, οικονομικές, νομικές, μετεωρολογικές ή άλλες πληροφορίες. Μέσω της ηλεκτρονικής επεξεργασίας δεδομένων διερευνώνται καλύτερα οι τάσεις της αγοράς και οι προτιμήσεις των καταναλωτών. Από την πλευρά τους, οι καταναλωτές παίρνουν πληροφορίες για τα προϊόντα που ζητούν, όχι μόνον από την αγορά της γειτονιάς τους ή της πόλης τους, αλλά χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες σε πανευρωπαϊκό ή και παγκόσμιο επίπεδο, τα παραγγέλλουν, τα πληρώνουν με τον ίδιο ηλεκτρονικό τρόπο και τα λαμβάνουν με παράδοση στο σπίτι τους.
2. Στον εργασιακό τομέα, ήδη σε ορισμένες χώρες, έχει αρχίσει να εφαρμόζεται το σύστημα της τηλεεργασίας, που προσφέρεται για όσα επαγγέλματα δεν απαιτούν την παρουσία του εργαζομένου σε συγκεκριμένο χώρο εργασίας. Οι εργαζόμενοι επικοινωνούν με τον εργοδότη ηλεκτρονικά μέσω δικτύου υπολογιστών. Το σύστημα αυτό απαιτεί μικρότερους και, άρα, λιγότερο δαπανηρούς χώρους εργασίας, λιγότερες μετακινήσεις (επομένως λιγότερα συγκοινωνιακά και περιβαλλοντικά προβλήματα, μικρότερη απώλεια χρόνου), ενώ επιτρέπει σε ορισμένες κατηγορίες εργαζομένων (π.χ. μητέρες), να συνδυάζουν την εργασία τους με άλλα καθήκοντα.
3. Στον τομέα της υγείας, η ηλεκτρονική διασύνδεση ασθενών, ιατρών, νοσοκομειακών και ερευνητικών κέντρων και η ύπαρξη εξειδικευμένων βάσεων δεδομένων, επιτρέπουν τη γρήγορη αντιμετώπιση επειγόντων προβλημάτων, αλλά και την πρόσβαση στο σύνολο των διαθέσιμων ιατρικών πληροφοριών. Ειδικά αυτοματοποιημένα συστήματα παροχής ιατρικών συμβουλών (η λεγόμενη τηλεϊατρική), διευκολύνουν την αντιμετώπιση ορισμένων περιπτώσεων χωρίς την ανάγκη επίσκεψης σε ιατρό.

4. Στους τομείς δραστηριότητας του δημόσιου τομέα, η εισαγωγή της πληροφορικής επιτρέπει την ταχύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών και την αποτελεσματικότερη άσκηση των δημοσίων καθηκόντων. Με την κατάργηση των συνόρων και την ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων και πολιτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των πολιτών λαμβάνουν πανευρωπαϊκή κλίμακα και απαιτούν την ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς των Κρατών-Μελών.
5. Στον τομέα της εκπαίδευσης, η πληροφορική δεν αποτελεί απλά ένα αυτόνομο και σταθερώς ανερχόμενο κλάδο, αλλά είναι το μέσο για καλύτερη μόρφωση σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης, από το δημοτικό μέχρι το πανεπιστήμιο. Επιτρέπει την πρόσβαση σε βάσεις επιστημονικών δεδομένων, σε βιβλιοθήκες σε ολόκληρο τον κόσμο, διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ εκαπιδευτικών ιδρυμάτων και ερευνητικών κέντρων.
6. Η ψυχαγωγία είναι ο τομέας στον οποίο παρατηρείται ο μεγαλύτερος ρυθμός ανάπτυξης στην αγορά των νέων τεχνολογιών. Εδώ ανήκουν τα διαρκώς αυξανόμενα τηλεοπτικά κανάλια που μέσω δορυφόρων ή καλωδίων καλύπτουν πιά ολόκληρη την υδρόγειο. Οι εταιρίες ηλεκτρονικών παιχνιδιών. Οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες ψυχαγωγίας (κλεισίματος θέσεων σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, διαγωνισμών, στοιχημάτων, κοινωνικών επαφών, κλπ.). Και τα νέα οπτικοακουστικά μέσα που συνδυάζουν ήχο, εικόνα και κείμενο (τα λεγόμενα multimedia).
7. Σημαντική είναι η συμβολή των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας για τη συμμετοχή του πολίτη στα κοινά και επομένως, για την ίδια τη δημοκρατία. Διαρκώς κερδίζει έδαφος στις δημοκρατικές χώρες και μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η έννοια της διαφάνειας και του ελέγχου των δημοσίων αποφάσεων. Δίδεται στον πολίτη το δικαίωμα της πρόσβασης στα δημόσια έγγραφα. Το δικαίωμα αυτό μπορεί να ασκηθεί ταχύτερα και ευκολότερα όταν τα έγγραφα έχουν ηλεκτρονική μορφή και είναι διαθέσιμα μέσω ηλεκτρονικού δικτύου και υπολογιστή. Αυτό γίνεται ήδη σε χώρες με υψηλό τεχνολογικό επίπεδο, όπως η Γαλλία, οι ΗΠΑ, η Σουηδία. Όταν η χρήση των νέων τεχνολογιών θα έχει μπει σε όλα τα σπίτια, όπως σήμερα η τηλεόραση, θα είναι δυνατό οι πολίτες να εκφράζουν απευθείας τη γνώμη τους για διάφορα ζητήματα.

Σημαντική είναι ακόμη η συμβολή της ψηφιακής τεχνολογίας στους τομείς της επιστημονικής έρευνας, των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών, της δικαιοσύνης, της προστασίας του περιβάλλοντος.

Αν προσπαθήσουμε μέσα στο σύνολο αυτό των διαγραφομένων δυνατοτήτων να διακρίνουμε ποιές είναι οι εύλογες προσδοκίες του πολίτη, θα μπορέσουμε να προσδιορίσουμε και τις γενικές γραμμές της απαιτούμενης πολιτικής.

Ο πολίτης λειτουργεί ως κοινωνικό άτομο υπό ποικίλλες ιδιότητες, από τις οποίες, για τις ανάγκες αυτής της εισήγησης, ενδεικτικά διαχωρίζεται ο επιχειρηματίας, ο εργαζόμενος, ο επιστήμων-ερευνητής, ο καταναλωτής και ο απολαμβάνων τα κατά το Σύνταγμα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα απλός πολίτης.

Ο επιχειρηματίας θέλει να έχει ελεύθερη και γρήγορη πρόσβαση στην αγορά και στα χρηματοπιστωτικά μέσα υπό συνθήκες όχι δυσμενέστερες από τους ανταγωνιστές του, χρειάζεται πληροφοριακά εργαλεία εύχρηστα και σύμφωνα με τις ειδικές ανάγκες του.

Ο εργαζόμενος θέλει σίγουρη απασχόληση, ικανοποιητικές συνθήκες εργασίας και αμοιβής, προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης.

Ο επιστήμων-ερευνητής χρειάζεται χρηματοδότηση, πρόσβαση στις απαραίτητες πληροφορίες, κατάλληλους χώρους εργασίας, συνεργασία με άλλους ερευνητικούς φορείς και αξιοποίηση της δουλειάς του από τη βιομηχανία.

Ο καταναλωτής θέλει καλή ποιότητα προϊόντων και υπηρεσιών σε χαμηλές τιμές, δυνατότητα επιλογής, ταχεία και αξιόπιστη εξυπηρέτηση.

Ο απλός πολίτης, τέλος, θέλει συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων που τον αφορούν άμεσα, επαρκή παιδεία, πολυφωνική ενημέρωση, εξασφάλιση του απορρήτου της επικοινωνίας με τους συνανθρώπους του, σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής.

Για την εκπλήρωση πολλών από τις παραπάνω προσδοκίες - ιδιαίτερα όσες αφορούν τους επιχειρηματίες, τους καταναλωτές και μεσοπρόθεσμα τους εργαζόμενους - σημαντική συμβολή προσφέρουν αναμφισβήτητα οι νόμοι της αγοράς. Αλλά οι νόμοι της αγοράς για

να λειτουργήσουν χρειάζονται κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο που θεσπίζεται από το κράτος. Η απελευθέρωση των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, η επιβολή κανόνων για το θεμιτό ανταγωνισμό και για την ασφάλεια των πληροφοριών, για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, η θέσπιση τεχνικών προδιαγραφών, περιλαμβάνονται στις αρμοδιότητες του κράτους.

Ειδικά οι κανόνες του ανταγωνισμού δέχονται μεγάλες πιέσεις από εξαγορές και συγχωνεύσεις που έχουν αρχίσει στις ΗΠΑ. Ο κανόνας είναι η εξαγορά εταιριών τηλεόρασης και καλωδιακών δικτύων από μεγάλους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών.

Ανάλογες ενέργειες θα χρειαστούν πιθανότατα και στην Ευρώπη αφού το γεωγραφικό πεδίο όπου θα δοθεί η μάχη της ανταγωνιστικότητας δεν είναι πλέον η αγορά μιας περιφέρειας, ενός κράτους ή ακόμη μιας ηπείρου, αλλά το σύνολο της υδρογείου. Αυτό σημαίνει ότι σε περιφερειακό επίπεδο δεσπόζουσες θέσεις θα δημιουργηθούν και θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή για να μην υπάρξουν καταχρήσεις. Ο έλεγχος θα είναι πιο δύσκολος καθώς η δεσπόμενη θέση σε χώρο τόσο ευαίσθητο όσο τα μέσα ενημέρωσης θα μεταφράζεται σε ανάλογη πολιτική επιρροή.

Όσον αφορά τους εργαζόμενους, είναι κατ' αρχήν βάσιμος ο ισχυρισμός ότι οι νέες τεχνολογίες αυτοματοποιούν την παραγωγή, λιγοστεύουν τις ανάγκες ανθρώπινης εργασίας και συμβάλλουν, κατ' αυτό το βαθμό, στην αύξηση της ανεργίας. Από την άλλη μεριά, είναι πολύ ισχυρότερο το επιχείρημα ότι οι νέες τεχνολογίες βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και αν κανείς τις αγνοήσει, θα βρεθεί έξω από το παγκόσμιο οικονομικό παιχνίδι και θα αντιμετωπίσει πολύ σοβαρότερο προβλήματα ανεργίας.

Αλλωστε, το γεγονός ότι η πληροφορία έχει τόσο σημαντικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ζωή των περισσότερο αναπτυγμένων χωρών, έχει ως αποτέλεσμα στις χώρες αυτές τα προϊόντα και οι υπηρεσίες πληροφορίας να είναι σήμερα ο τομέας με το μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης (4-10%). Η Minitel έχει δημιουργήσει στη Γαλλία, με τις υπηρεσίες που προσφέρει, περισσότερες από 350.000 θέσεις εργασίας. Δεν θα πρέπει από το φόβο των αναγκαίων βραχυπρόθεσμων μέτρων κοινωνικής προστασίας και προσαρμογής, η πολιτική να βάλει φραγμούς στην εφαρμογή της ψηφιακής τεχνολογίας που θα έχουν μακροπρόθεσμα ανεπίστρεπτες αρνητικές επιπτώσεις. Αντίθετα θα πρέπει

να φροντίσει ώστε το εργασιακό δυναμικό από τη σχολική ηλικία μέχρι την συνταξιοδότηση να λαμβάνει επαρκή εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες με τη μορφή της διακρούς επιμόρφωσης. Ετσι θα ενισχύσει τη θέση του στην αγορά της εργασίας. Ειδικότερα για την τηλεεργασία θα χρειαστεί κατάλληλη προσαρμογή του εργατικού δικαίου.

Για τους επιχειρηματίες και τους εργαζόμενους συγκεκριμένα μέτρα, όχι μόνο εκπαίδευσης αλλά και διασύνδεσης με τα ευρωπαϊκά δίκτυα προβλέπονται από συγκεκριμένα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως π.χ. το ολοκληρωμένο διαρθρωτικό πρόγραμμα για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που υιοθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και συζητήθηκε από το Συμβούλιο Βιομηχανίας πριν ένα μήνα.

Για τους επιστήμονες-ερευνητές ο ρόλος της πολιτικής είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς στην Ευρώπη μεγάλο μέρος της δαπάνης για την έρευνα καλύπτεται από το δημόσιο προϋπολογισμό (48%, έναντι 22% στην Ιαπωνία). Με το 4ο πρόγραμμα-πλαίσιο που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Ερευνας και Τεχνολογίας υπό την Ελληνική Προεδρία καταβάλλεται προσπάθεια ώστε να υπάρξει καλύτερος συντονισμός ανάμεσα στις έρευνες του ιδιωτικού τομέα, του δημόσιου τομέα και των πανεπιστημιακών ερευνητικών κέντρων τόσο μέσα σε κάθε Κράτος-Μέλος, όσο και μεταξύ Κρατών-Μελών και ώστε τα αποτελέσματα της έρευνας να αξιοποιούνται από την ευρωπαϊκή βιομηχανία περισσότερο από ότι στο παρελθόν.

Αλλά μόνο το 4% της έρευνας στην Ευρωπαϊκή Ένωση καλύπτεται από τον κοινοτικό προϋπολογισμό. Το κύριο βάρος πέφτει λοιπόν στην πολιτική των εθνικών κυβερνήσεων.

Ισως οι μεγαλύτερες ωφέλειες για τον πολίτη από την ψηφιακή επανάσταση αφορούν την ιδιότητά του ως καταναλωτή, τόσο αγαθών όσο και υπηρεσιών που θα προσφέρονται σε ολοένα αυξανόμενο βαθμό μέσω ηλεκτρονικών δικτύων. Η πρόσβαση σε αγορές γεωγραφικώς μακράν του τόπου διαμονής του θα αυξήσει τις δυνατότητες επιλογής και θα χαμηλώσει τις τιμές μέσω του ανταγωνισμού, ενώ δεν θα απαιτεί την αυτοπρόσωπη παρουσία του σε κανένα στάδιο της αγοραπωλησίας. Θα δημιουργήσει όμως μια σειρά από νομικά προβλήματα που θα πρέπει να λύσει η πολιτική, δηλαδή το κράτος. Προβλήματα που έχουν να κάνουν με τα βασικά δικαιώματα του καταναλωτή, τη νομική αξία της ηλεκτρονικής υπογραφής, την ευθύνη σε περίπτωση βλάβης του καταναλωτή κλπ. Επί

Ελληνικής Προεδρίας επιτεύχθηκε πολιτική συμφωνία για την πρόταση Οδηγίας για τις πωλήσεις από απόσταση.

Στα πλαίσια των δράσεων για την κοινωνία της πληροφορίας θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε οι νόμοι της αγοράς να μην αποκλείουν ομάδες ή άτομα των οποίων η ζήτηση δεν δημιουργεί επαρκείς προσδοκίες κέρδους στους επιχειρηματίες. Θα πρέπει οι ψηφιακές υπηρεσίες να προσφέρονται σε όλους τους εν δυνάμει καταναλωτές ενώ θα χρειαστούν πρόσθετα μέτρα ενημέρωσης και εκπαίδευσης με πρωτοβουλία του κράτους ώστε να αποφευχθεί η κοινωνική αποξένωση και ο αποκλεισμός πολιτών από τις εξελίξεις της ψηφιακής επανάστασης.

Αυτή είναι και η πρώτη μέριμνα που πρέπει να λάβει η πολιτική για τον απλό πολίτη και εδώ είναι ο χώρος όπου οι νόμοι της αγοράς έχουν τη μικρότερη εφαρμογή και η ανάγκη πολιτικής παρέμβασης είναι μεγαλύτερη. Η πρόσβαση στην πληροφόρηση αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα και προβλέπεται από το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Αποτελεί επομένως υποχρέωση του κράτους να δώσει σε όλους τους πολίτες τη δυνατότητα να έχουν την πληροφόρηση που χρειάζονται. Αυτό θα πρέπει να γίνει με μια σειρά από μέτρα που περιλαμβάνουν διδασκαλία της πληροφορικής στα σχολεία, εκσυγχρονισμό και επέκταση του τηλεπικοινωνιακού δικτύου προς όλα τα σπίτια και παροχή με χαμηλό κόστος τουλάχιστον των πληροφοριών γενικού ενδιαφέροντος.

Πέρα από αυτά, οι νέες τεχνολογίες θα μεγεθύνουν ορισμένα προβλήματα που είναι γνωστά κυρίως από την τηλεόραση (προβολή βίας, παραπλανητικών τρόπων ζωής, ξένων πολιτιστικών προτύπων, κλπ.) και που δεν έχουν αντιμετωπισθεί με επιτυχία μέχρι σήμερα.

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην προστασία της ιδιωτικής ζωής των πολιτών. Οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν την ηλεκτρονική επεξεργασία και μετάδοση πληροφοριών για θέματα προσωπικά, όπως η υγεία, η οικονομική και οικογενειακή κατάσταση, οι καταναλωτικές συνήθειες, η εθνική και φυλετική προέλευση, οι θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις. Χρειάζεται αυστηρή νομοθεσία για την προστασία του πολίτη από την κατάχρηση αυτών των δυνατοτήτων, όπως και για την εξασφάλιση του απορρήτου των επικοινωνιών. Πρόσφατες εξελίξεις στις ΗΠΑ και σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες

δείχνουν ότι όσο η τεχνολογία διευκολύνει την ασφάλεια των επικοινωνιών τόσο αυξάνεται η πολιτική πίεση για νομοθετική κάλυψη και τεχνική διευκόλυνση των παρεμβολών από τις εξουσιοδοτημένες γι' αυτό κρατικές υπηρεσίες (για λόγους ασφάλειας, δημόσιας τάξης, κλπ.). Η δημοσιότητα που δόθηκε στο θέμα αυτό στις ΗΠΑ δείχνει την ανησυχία των πολιτών η οποία μπορεί να ανακόψει, αν δεν διασκεδασθεί με ικανοποιητικά μέτρα, την πορεία της ψηφιακής επανάστασης.

Η νέα τεχνολογία οδηγεί σε συγκέντρωση οικονομικής εξουσίας. Επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών, παραγωγής λογισμικού, μέσων μαζικής ενημέρωσης, πολιτιστικών εκδηλώσεων κλπ. διαπλέκονται και εντάσσονται σε ενιαία συγκροτήματα. Η πολιτική εξουσία εξαρτάται ταυτόχρονα όλο και περισσότερο από τη συνδρομή που θα της παράσχουν τα συγκροτήματα αυτά. Το άτομο έχει πολύ περισσότερες πληροφορίες στη διάθεσή του αλλά η γνώση του είναι σε μεγάλο βαθμό προκατασκευασμένη. Η κοινωνία της πληροφορίας δεν πρέπει να εξελιχθεί σε κοινωνία της χειραγώγησης και η ελευθερία μας σε μια θεωρητική αρχή χωρίς ουσιαστική κοινωνική ανταπόκριση.

Η διατήρηση και προστασία της πολυφωνίας είναι ένα από τα σοβαρότερα καθήκοντα της πολιτικής.

Είναι ίσως ακόμη μακριά η μέρα που η ψηφιακή τεχνολογία θα βρίσκεται στη διάθεση όλων των πολιτών. Που οι πολίτες θα καλούνται να δώσουν μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας απευθείας τη γνώμη τους για τα μεγάλα κοινά προβλήματα και που η πλειοψηφούσα γνώμη θα έχει την ισχύ πολιτικής απόφασης.

Η ημέρα αυτή ίσως σημάνει το τέλος τόσο της ψηφιακής επανάστασης όσο και της πολιτικής.